

Elementi trajnostnega razvoja v učnem načrtu Spoznavanje okolja

Znanstveni članek

UDK 502.131.1:37

KLJUČNE BESEDE: trajnostni razvoj, vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj, učni načrt Spoznavanje okolja

POVZETEK – Vizija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (VITR) se je v zadnjih desetih letih s pomočjo mednarodnega programa Združenih narodov Desetletje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (2005–2014) vrasla v prednostne naloge vlad držav članic in tako zajela tudi Republiko Slovenijo. Slovenci smo dobili usmeritve tako v formalnem, neformalnem kot tudi v priložnostnem izobraževanju, ki stremijo k spoštovanju in upoštevanju načel trajnostnega razvoja, trajnostnemu delovanju in tako k dolgoročnemu oblikovanju trajnostne družbe. V pričujočem članku prikazujemo rezultate analize vsebine učnega načrta za osnovno šolo Spoznavanje okolja z vidika VITR. Rezultati analize so pokazali, da so ključna področja socialno-kulturnih, okoljskih in ekonomskih elementov VITR pomembno vključena v omenjeni učni načrt, kar je podstat za učinkovito poučevanje vsebin trajnostnega razvoja na elementarni stopnji osnovne šole.

Scientific paper

UDC 502.131.1:37

KEYWORDS: sustainable development, education for sustainable development, Environmental Science curriculum

ABSTRACT – The implementation of the vision of education for sustainable development (ESD) has in the last ten years become one of the priority tasks of member states' governments, including Slovenia, through the United Nations international programme "Decade of education for sustainable development" (2005-2014). Thus Slovenia was given directives in formal, non-formal and informal education which aimed at respecting and following the principles of sustainable development, sustainable behaviour and consequently the long-term construction of a sustainable society. This article presents the results of the contents analysis of the Environmental Science curriculum for primary schools from the point of view of sustainable development. The results demonstrate that the key areas of socio-cultural, environmental and economic elements of sustainable development have been included in the mentioned curriculum to a significant extent which forms a basis for effective teaching of the sustainable development contents at the elementary stage of primary schools.

1. Uvod

Koncept trajnostnega razvoja (TR), ki se je razvil na podlagi vse večje zaskrbljenosti nad onesnaževanjem in pretiranim izkoriščanjem dobrin naravnega okolja, zajema okoljska, družbena in gospodarska vprašanja. Postopoma se je razvijal od zgodnjih 70. let prejšnjega stoletja, se širil na različna področja človekovega udejstvovanja in iz mednarodnih dokumentov prehajal na individualno raven človekovega obstoja. Koncept trajnosti je tako postal primer razvoja ter način družbenega in

individualnega življenja 21. stoletja (UN Decade of Education for Sustainable Development 2005–2014, 2005; Gobbo, 2011).

Eden ključnih načinov, kako vzpostaviti in ohranjati trajnostno družbo, je bil med drugim vpeljevanje načel TR v vzgojo in izobraževanje ter s tem v zvezi spodbujanje raziskav in razvoja. Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj (VITR) je bila skupaj z ozaveščanjem javnosti in usposabljanjem učiteljev formalno predlagana na konferenci Združenih narodov o okolju in razvoju v Riu de Janeiru leta 1992 (Agenda 21, pogl. 36).

Temeljni cilj VITR je po mnenju številnih avtorjev (Flogaiti in Liarakaou, 2008; Tatković, 2010) oblikovanje avtonomnih in dejavnih državljanov, kar pomeni, da posameznik ni le dobro obveščen in kritično razmišljajoč opazovalec, temveč tudi sposoben soudeležbe.

Z namenom ozaveščanja javnosti in vlad o pomembnosti VITR je generalna skupščina Združenih narodov 20. decembra 2002 na svoji 57. seji naznanila desetletje vzgoje in izobraževanja za TR od leta 2005 do konca leta 2014 (Varga in Juhasz Nagy, 2006). S postopnim desetletnim uvajanjem vizije TR v izobraževalne sisteme držav članic so se nadejali visokega dolgoročnega cilja: "Rezultati desetletja VITR bodo videni v življenju tisočih skupnostih in milijonih posameznikov, ki jih bodo novi vedenjski vzorci in vrednote navdihnili v odločitvah in dejanjih v prid TR." (UN Decade of Education for Sustainable Development 2005–2014, 2005, str. 41)

V ta namen je poleg drugih pomembnih dokumentov nastal dokument *UNECE Strategy for Education for Sustainable Development*. "Smoter te strategije je bil spodbujati države članice Ekonomske komisije za Evropo (UNECE), da bi razvile VITR in jo vgradile v svoje formalne sisteme izobraževanja, in sicer v vse ustrezne predmete ter v neformalno in priložnostno izobraževanje." (UNECE Strategy for Education for Sustainable Development, 2005, str. 2)

Različni avtorji (Uzelac, 2008; Kostović-Vranješ, 2009) izpostavljajo predvsem pomen zgodnjega izobraževanja za TR, saj so v tem obdobju otroci spontani, neobremenjeni in občutljivi za naravno in družbeno okolje. Avtorici Kostović-Vranješ in Bijelić (2012, str. 91) pri tem poudarjata, da "če otroci v zgodnjem otroštvu pridobijo osnovno znanje o TR in razvijejo pravilna stališča, spretnosti in navade, bodo občutljivi za ugotavljanje in preučevanje posebnih težav v svojem okolju ter s tem usposobljeni za delovanje, in to tako med formalnim izobraževanjem kot tudi v poznejšem življenju".

Slovenci smo leta 2007 dobili *Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do univerzitetnega izobraževanja* (v nadaljevanju *Smernice*). *Smernice* so načrt vpeljevanja VITR v slovenski vzgojno-izobraževalni prostor tako na ravni ministrstva, pristojnega za šolstvo, javnih zavodov, nevladnih organizacij, lokalnih skupnosti kot tudi vrtcev oziroma šol. Med nalogami ministrstva je med drugim zapisano, da se bodo *Smernice* skušale uresničiti z vključevanjem prvin TR v kurikularne dokumente (npr. učne načrte), kar je tudi eden izmed pričakovanih rezultatov desetletja VITR (Naji, 2005, str. 94; Smernice, 2007, str. 5). Vzporedno s

Smernicami je na Zavodu RS za šolstvo zato potekala prenova učnih načrtov tudi z vidika TR (Šverc in Rustja, 2007).

Ker so učni načrti temelj za poučevanje posameznih predmetov, je bil to prvi in hkrati tudi ključni korak v pristopu VITR v slovensko formalno izobraževanje. Na podlagi te doktrine sta nastali dve neodvisni raziskavi analize slovenskih učnih načrtov za osnovno šolo Erčulj idr. (2008) ter Gobbo (2011) in ju opisujemo v nadaljevanju.

Marentič Požarnik (Breiting, 2008, str. 16) je integracijo okoljskih ciljev VITR v slovenskih učnih načrtih, izdanih leta 2003, podala z besedami: "Ob lepo zvenceh splošnih ciljih v učnih načrtih skoraj ne najdemo ciljev in še zlasti standardov znanja, ki bi ustrezno konkretizirali zlasti zahtevnejše, medpredmetne ter vrednostno obarvane cilje okoljske vzgoje." Do podobne ugotovitve so prišle tudi avtorice Erčulj idr. (2008, str. 36), ki so opozorile na dejstvo, da je veliko ključnih tem VITR zapisanih že v splošnih ciljih učnih načrtov predmetov za osnovno šolo, vendar pa pogosto kasneje niso opredeljeni v operativnih ciljih. Razlog za nastanek tega pojava so pripisale splošnosti VITR, ki je težko operacionalizirana skozi konkretne cilje in standarde znanja oziroma so pripisale večji pomen angažiranosti posameznega učitelja pri obravnavi tem TR.

Tako so Erčulj idr. (2008, str. 36) kot tudi Gobbo (2011, str. 24) opozorile na prevlado okoljskih vsebin TR v učnih načrtih za osnovno šolo. Prve so ocenile, da v učnih načrtih naravoslovno-tehničnega sklopa za osnovno šolo najbolj izstopajo teme onesnaževanja, ravnanja z odpadki, rabe energije in zdravega načina življenja. V predmetih družboslovno-humanističnega sklopa pa so najpogosteje zasledile teme kulturne raznolikosti, enakosti in demokracije. Po oceni Gobbove (2011, str. 25) so v okviru okoljskih vsebin TR v učnih načrtih najbolj prisotne teme: človek kot živ organizem, naravni viri in biotska raznovrstnost. Od socialno-kulturnih vsebin TR sta najpogosteje zastopani temi človekovih pravic in medkulturno razumevanje, medtem ko je ekonomske elemente TR ocenila kot relativno slabo zastopane.

V analizi splošnih in operativnih ciljev ter vsebin učnega načrta Spoznavanje okolja, izdanega leta 2003, so Erčulj idr. (2008, str. 36–44) našle tako naravoslovno (razumevanje okolja, spoštljiv odnos do narave in varovanje okolja) kot tudi družboslovno obravnavane teme TR (kulturna raznolikost, enakost med spoloma, mir in varnost človeka, trajnostna potrošnja in promocija zdravja).

V nadaljevanju Gobbo (2011, str. 30) ocenjuje, da je v prenovljenih učnih načrtih, izdanih leta 2011, več vsebin VITR, predvsem je opaziti več povezav med ljudmi in naravo ter varovanjem okolja, več poudarka je tudi na kulturnih vidikih ter širši perspektivi razmišljanja o prihodnosti. Zato meni, da je to korak v pravi smeri prihodnjega razvoja izobraževanja.

Na podlagi vseh teh dognanj smo izvedli raziskavo, v kateri smo želeli ugotoviti zastopanost koncepta VITR v posodobljenem učnem načrtu Spoznavanje okolja, izdanem leta 2011, za osnovno šolo.

2. Metodologija

2.1. Namen raziskave

Zanimalo nas je, na kakšen način in v kolikšni meri je koncept TR z vidika kognitivnih vsebin vključen v posodobljeni učni načrt Spoznavanje okolja za osnovno šolo. Podrobneje smo preučili, katera ključna področja TR so vključena, v kolikšni meri so zajeta in kako so predstavljena v posameznih poglavjih učnega načrta. Pri tem smo dali poudarek na poglavju Operativni cilji in vsebine prvega vzgojno-izobraževalnega obdobja (VIO), saj se operativni cilji neposredno uresničujejo v praksi.

2.2. Metoda

Raziskava je temeljila na deskriptivni in kavzalno neeksperimentalni metodi empiričnega pedagoškega raziskovanja. Uporabili smo metodo analize dokumentov.

Izvedli smo analizo vsebine dokumenta *Program osnovna šola, Spoznavanje okolja, Učni načrt* (2011) na podlagi ključnih področij TR dokumenta *Smernice* (Ministrstvo za šolstvo in šport RS, 2007). Ključna področja oziroma ključne teme TR smo razdelili v tri sklope elementov, ki jih pokriva koncept TR (glej tabelo 1). Ključni področji TR mir in varnost (s tem pojmom je mišljena socialna varnost) smo zaradi močnega prepleta pomenov le-teh in posledično zaradi lažje analize združili.

Tabela 1: Ključna področja TR, razvrščena v treh sklopih TR

<i>Trajnostni razvoj</i>		
<i>Socialno-kulturni elementi</i>	<i>Okoljski elementi</i>	<i>Ekonomski elementi</i>
Človekove pravice Varnost in mir Enakopravnost spolov Kulturna raznovrstnost Zdravstvo Demokracija in vladanje Državljanstvo Etika Pravičnost	Razvoj podeželja in mest Varstvo okolja Upravljanje naravnih virov Biotska in pokrajinska raznovrstnost	Zmanjšanje revščine Skupna odgovornost Odgovornost v krajevnem in mednarodnem kontekstu Gospodarstvo Proizvodni in potrošniški vzorci

Podatke smo zbirali tako, da smo v besedilu iskali zapis pojma trajnostni razvoj, vsebinske povezave učnega načrta z določili *Smernic* ter eksplicitno ali implicitno zastopanost ključnih področij TR. Rezultati analize so predstavljeni po poglavjih učnega načrta. Podpoglavje Postopki ter poglavje Individualizacija in diferenciacija ne

vključujeta ključnih področij TR ali drugih konceptov VITR, zato smo ju v analizi izpustili. Glede na to, da analiziramo učni načrt Spoznavanje okolja avtorjev Kolar, Krnel in Velkavrh, bomo v nadaljevanju pri citiranju navajali samo strani.

3. Rezultati in interpretacija

3.1. Opredelitev predmeta

V poglavju Opredelitev predmeta avtorji izpostavijo povezanost predmeta s TR eksplicitno, in sicer z besedami: “Predmet spoznavanje okolja spodbuja VITR, saj primerno vključuje medsebojno povezana okoljska, gospodarska in družbena vprašanja.” (str. 4)

Ta uvodna usmeritev in hkrati povezava s TR nam da vedeti, da so avtorji pri oblikovanju posodobljenega učnega načrta sledili *Smernicam*. Prav tako se v tej povedi odraža tudi t. i. načelo integrativnosti elementov VITR, ki predpostavlja povezovanje okoljskih, gospodarskih in socialnih vprašanj (Smernice, 2007, str. 3).

3.2. Splošni cilji

Koncept TR se v tem poglavju izraža v okviru razvoja občutljivosti za dogajanja v naravnem in družbenem okolju. Avtorji učnega načrta to tezo povežejo s segmenti socialno-kulturnih elementov TR in jih predstavijo z “zavedanjem o pomembnosti človekovega premišljenega ravnanja tako v medosebnih kot družbenih odnosih, v razvijanju strpnosti do drugačnih in upoštevanje načela enakosti med spoloma” (str. 5).

V drugem odstavku avtorji učnega načrta eksplicitno izpostavijo koncept VITR, in sicer tako, da nanizajo večino ključnih področij, zapisanih v *Smernicah*. V okviru tega opredelijo namen predmeta, ki se glasi: “... postaviti temelje za konstruktivno razmišljanje o vsebinah državljanstva, etike, odgovornosti v krajevnem in mednarodnem smislu, demokraciji, pravičnosti, varnosti, človekovih pravicah, kulturni raznovrstnosti, proizvodnji in potrošniških vzorcih. Cilj VITR zajema zavedanje zdajšnjih in prihodnjih okoljskih in družbenih vprašanj človeštva ter s tem povezano ohranjanje naravnega okolja in sonaravno gospodarjenje z njim.” (str. 5)

Večina ključnih področij iz vseh treh sklopov TR je eksplicitno zajetih v poglavju Splošni cilji. Torej lahko sklenemo, da so avtorji učnega načrta na tej stopnji v veliki meri upoštevali koncept *Smernic*. Ključna področja, ki so jih avtorji pri tem izpustili, so: zmanjšanje revščine, zdravstvo, razvoj podeželja in mest, gospodarstvo, skupna odgovornost ter biotska in pokrajinska raznovrstnost. Sklepamo lahko, da so ta ključna področja TR drugotnega pomena, ki se v okviru izobraževanja sicer izvajajo, in da gre med drugim za ključna področja TR, ki so neustrezna za prvo VIO šolanja.

3.3. Operativni cilji in vsebine prvega vzgojno-izobraževalnega obdobja

Tematski sklop: Čas

V učnem načrtu (str. 7) je zapisano, da učenci v 2. in 3. razredu spoznajo zapuščino naših prednikov in s tem pomen dediščine. Vsebina in operativni cilj iz učnega načrta nakazujeta na implicitno vključenost ključnega področja TR, in sicer na kulturno raznovrstnost, saj so v naš šolski sistem vključeni učenci različnih narodnosti in kultur, ki v okviru te teme spoznavajo svojo preteklost in jo primerjajo z učenci iz drugih kultur. Še posebej močno se to izraža na narodno mešanih območjih.

Tematski sklop: Prostor

V okviru tega sklopa učenci spoznajo domači kraj in naselja (vas, mesto), kar lahko posredno povežemo s ključnim področjem TR z razvojem podeželja in mest. Učenci namreč spoznajo okolico šole in poti v šolo, se učijo o značilnostih domačega kraja ali soseske s poudarkom na ustanovah ter spoznajo vrste naselij. Hkrati so te vsebine neločljivo povezane s spremembami in posledično z razvojem podeželja in mest, ki jih učenci v svoji okolici zaznavajo.

V ta sklop je eksplicitno integrirano ključno področje TR biotska in pokrajinska raznovrstnost, saj učni načrt v okviru operativnega cilja navaja: "Učenci vedo, da so pokrajine po svetu in pri nas različne". (str. 8)

Tematski sklop: Snovi

V okviru tega tematskega sklopa lahko načrtamo neposredno vzporednico določenih operativnih ciljev s ključnim področjem VITR – z zdravstvom in hkrati z varstvom okolja, saj učenci spoznajo snovi z nevarnimi lastnostmi (nevarne snovi) in njihove osnovne oznake.

V učnem načrtu je prav tako zapisano, da učenci "vedo, da iz nekaterih snovi v tovarnah in delavnicah izdelujejo uporabne izdelke ter da ob proizvodnji in vsakdanjem življenju nastajajo odpadki, za katere je treba poskrbeti" (str. 9). Ta operativna cilja lahko eksplicitno ali implicitno povežemo z naslednjimi ključnimi področji TR: proizvodni in potrošniški vzorci, gospodarstvo, varstvo okolja in skupna odgovornost. Slednje sicer ni eksplicitno zapisano v okviru splošnih ciljev učnega načrta, vendar je toliko splošno, da ga lahko vključimo v skupno skrb za odpadke, ki nastajajo ob proizvodnji in v vsakdanjem življenju.

Tematski sklop: Sile in gibanje

V tem tematskem sklopu je eksplicitno izraženo ključno področje TR upravljanje naravnih virov, saj je zapisano, da učenci spoznajo načine gibanja teles v vodi in zraku, avtorji pa med vsebinami izpostavijo v okviru smeri in hitrosti gibanja vrtenje vetrnice in gibanje mlinčka.

Tematski sklop: Pojavi

V 2. razredu je v okviru tega sklopa predvidena izdelava vetrnice iz papirja. Torej se učenci seznanijo z možnostjo uporabe vetra, kar lahko neposredno povežemo s ključnim področjem TR upravljanje naravnih virov.

Tematski sklop: Živa bitja

Ta sklop v okviru številnih operativnih ciljev, ki opredeljujejo poznavanje, poimenovanje, medsebojno odvisnost in primerjanje raznovrstnih živih bitij med seboj ter znanje o njihovem okolju in povezanosti z njimi nakazuje na močno eksplicitno izraženost ključnega področja TR biotska in pokrajinska raznovrstnost.

Tematski sklop: Človek

V okviru tega tematskega sklopa so avtorji izpostavili poznavanje zdravega načina življenja v okviru zdravega načina prehranjevanja, redne telesne vadbe, počitka in higiene ter možnosti zaščite pred boleznimi ter poškodbami. Eksplicitno je torej tukaj na več področjih izraženo ključno področje TR, zdravstvo.

Tematski sklop: Jaz

Ključno področje TR – varnost in mir – je eksplicitno izraženo v dveh operativnih ciljeh, ki navajata, da učenci “znajo prepoznati nevarne situacije doma in v prostem času ter se jim izogniti ter znajo prositi za pomoč v nevarnih situacijah”. Prav tako pa je v okviru tega tematskega sklopa implicitno izražena tudi etika, kar podpirata naslednja operativna učna cilja: “Učenci spoznajo ustrezna ravnanja ob doživljanju različnih čustev in jih uporabljajo v konkretnih situacijah (igra vlog) ter razumejo pomen navad, ki jim pomagajo pri učenju, sodelovanju idr.” (str. 13)

Tematski sklop: Skupnosti

Ključna področja TR, ki jih lahko povežemo z operativnimi cilji in z vsebinami tega sklopa, so: državljanstvo, človekove pravice, kulturna raznovrstnost, gospodarstvo, proizvodni in potrošniški vzorci ter etika. Državljanstvo se odraža predvsem v operativnih ciljeh 3. razreda, med katerimi izpostavljamo naslednja: “Učenci vedo, da v Sloveniji živijo Slovenci in pripadniki drugih narodov ter da živimo v državi Sloveniji in poznajo državne simbole.” Pojem človekovih pravic se povezuje z operativnim ciljem: “Učenci vedo, da so nekateri prazniki povezani z bojem za nekatere pravice.” Kulturna raznovrstnost odseva v operativnem cilju: “Učenci spoznajo pestrost praznovanj doma in po svetu (osebna, lokalna, verska, državna, mednarodna praznovanja).” Pojem gospodarstva najdemo med drugimi v okviru operativnega cilja: “Učenci vedo, da Slovenija sodeluje tudi z drugimi državami (gospodarstvo, trgovina).” Proizvodni in potrošniški vzorci imajo vzporednico v operativnem cilju: “Učenci razumejo nekatere pasti potrošništva.” Etiko pa lahko povežemo z operativnima ciljema: “Učenci prepoznajo oblike družinskih skupnosti in razvijajo strpen odnos do njih ter razumejo pomen sodelovanja in spoštovanja med družinskimi člani.” (str. 14–15)

Tematski sklop: Odnosi

V okvir tega sklopa lahko tako vpeljemo naslednja ključna področja TR: varnost in mir, človekove pravice, zmanjšanje revščine, enakost spolov, odgovornost v krajevnem in mednarodnem smislu ter etiko. Ključno področje TR varnost in mir se izraža predvsem v vsebini z naslovom Varnost in nasilje (besedno, psihično, fizično) in ima vzporednico v operativnem cilju: "Učenci prepoznajo različne vrste nasilja (besedno, psihično, fizično) in vedo, kam se obrniti po pomoč." Človekove pravice so izražene v operativnem cilju: "Učenci spoznajo, da ima vsak človek pravice in dolžnosti ter opišejo razlike med pravicami in dolžnostmi." Ključno področje TR – enakost spolov – se odraža v vsebini Enakost med spoloma, ki se udejanja z operativnima ciljema: "Učenci ugotavljajo in pozitivno doživljajo, da si tako otroci kot odrasli ne glede na spol svobodno izbiramo različne igre in igrače, vrste športa, zabave, prijatelje in prijateljice, poklic in delo ter ugotavljajo, da si lahko ljudje (moški in ženske, deklice in dečki) svobodno izbiramo različne vloge v življenju." Odgovornost v krajevnem in mednarodnem smislu se implicitno izrazi v dveh operativnih učnih ciljih: "Učenci ugotavljajo, da smo ljudje, države, celine med seboj povezani in odvisni, ter razumejo nujnost sodelovanja in medsebojne strpnosti med ljudmi." (str. 15–16) Etika je v tem tematskem sklopu izražena v več operativnih ciljih in vsebinah.

Tematski sklop: Promet

V okviru tega sklopa smo naredili povezavo operativnih ciljev in vsebin z dvema ključnima področjema TR, in sicer z zdravstvom ter varstvom okolja. Zdravstvo oziroma zdravje učencev se eksplicitno izraža v številnih operativnih ciljih, skozi katere naj bi se učenci naučili varnega vključevanja v promet. Varstvo okolja pa se izpostavi v 3. razredu, in sicer kot vsebina vpliv prometa na okolje z operativnim ciljem: "Učenci vedo, da promet onesnažuje zrak, vodo in prst (če ni nujno, izberemo za pot sredstvo, ki manj onesnažuje, gremo peš, s kolesom, z vlakom)." (str. 16–17)

Tematski sklop: Okoljska vzgoja

Ta sklop lahko povežemo neposredno z varstvom okolja, s proizvodnimi in potrošniškimi vzorci ter posredno s skupno odgovornostjo.

Medtem ko varstvo okolja odseva v vseh operativnih ciljih tega tematskega sklopa, imajo proizvodni in potrošniški vzorci vzporednico v dveh ločenih operativnih učnih ciljih: "Učenci vedo, da ob proizvodnji in v vsakdanjem življenju nastajajo odpadki, ter spoznajo, kako potrošništvo vpliva na okolje." Skupna odgovornost ni eksplicitno zajeta v tem sklopu, vendar jo lahko zaznamo, saj se avtorji v operativnih ciljih z uporabljenima besedama "ljudje" in "drugi" opirajo na vpliv vseh ljudi, ki ga imajo le-ti na okolje.

Širši pregled vključenosti ključnih področij TR po posameznih elementih v poglavju Operativni cilji in vsebine prvega VIO je predstavljen v tabelah 2, 3 in 4.

Tabela 2 prikazuje, da je večina ključnih področij TR na ravni socialno-kulturnih elementov TR integrirana v operativne cilje in vsebine učnega načrta. Prav tako je

razvidno, da v okviru socialno-kulturnih elementov TR v učnem načrtu Spoznavanje okolja ni primerov za ključni področji TR demokracijo in vladanje na eni strani ter pravičnost na drugi.

Tabela 2: Zastopanost ključnih področij TR s področja socialno-kulturnih elementov TR v poglavju Operativni cilji in vsebine prvega VIO

<i>Socialno-kulturni elementi TR</i>	<i>Tematski sklopi v učnem načrtu</i>
Človekove pravice	Skupnosti, Odnosi
Varnost in mir	Jaz, Odnosi
Enakopravnost spolov	Odnosi
Kulturna raznovrstnost	Čas, Skupnosti
Zdravstvo	Snovi, Človek, Promet
Demokracija in vladanje	/
Državljanstvo	Skupnosti
Etika	Jaz, Skupnosti, Odnosi
Pravičnost	/

Tabela 3: Zastopanost ključnih področij TR s področja okoljskih elementov TR v poglavju Operativni cilji in vsebine prvega VIO

<i>Okoljski elementi TR</i>	<i>Tematski sklopi v učnem načrtu</i>
Razvoj podeželja in mest	Prostor
Varstvo okolja	Snovi, Promet, Okoljska vzgoja
Upravljanje naravnih virov	Pojavi, Sile in gibanja
Biotska in pokrajinska raznovrstnost	Prostor, Živa bitja

Tabela 4: Zastopanost ključnih področij TR s področja ekonomskih elementov TR v poglavju Operativni cilji in vsebine prvega VIO

<i>Ekonomski elementi TR</i>	<i>Tematski sklopi v učnem načrtu</i>
Zmanjšanje revščine	Odnosi
Skupna odgovornost	Snovi, Okoljska vzgoja
Odgovornost v krajevnem in mednarodnem kontekstu	Odnosi
Gospodarstvo	Snovi, Skupnosti
Proizvodni in potrošniški vzorci	Snovi, Skupnosti, Okoljska vzgoja

Tabeli 3 in 4 prikazujeta, da so vsa ključna področja TR na področju okoljskih in ekonomskih elementov TR integrirana v operativnih ciljeh in vsebinah učnega načrta.

3.4. Standardi znanja

Standardi znanja izhajajo iz operativnih ciljev in vsebin ter jih je po obsegu bistveno manj kot operativnih ciljev, zato je tudi analiza pokazala zmanjšano vraščenosti ključnih področij TR v tem poglavju. Ključna področja, ki se v tem poglavju ne pojavijo eksplicitno, so: demokracija in vladanje, pravičnost, upravljanje naravnih virov in zmanjšanje revščine.

3.5. Didaktična priporočila

Uresničevanje ciljev predmeta

Poglavje govori o načinih uresničevanja ciljev predmeta v praksi. Med drugim je pri delu z živalmi v učilnici izpostavljena varnost otrok in živali. Na ta način je v vsebino poglavja vključeno ključno področje TR zdravje oziroma zdravstvo.

Medpredmetne povezave

Avtorji učnega načrta poudarjajo medpredmetno povezovanje učnih predmetov, saj "povezan pouk omogoča celostno obravnavo vsebin, ki tako učencem učinkoviteje približa svet" (str. 27). To je po njihovem mnenju hkrati priprava za vseživljenjsko učenje. Tako koncept celostnega pristopa kot tudi koncept vseživljenjskega učenja najdemo v *Smernicah VITR*, saj sta oba v sklopu načel VITR.

Med možnostmi medpredmetnega povezovanja vsebin spoznavanja okolja z drugimi predmeti smo se pri analizi osredotočili na vsebine, ki sovpadajo s področji TR. Tako smo izluščili predvsem povezovanje učnega področja spoznavanja okolja s področjem športa in slovenščine, in sicer v okviru tematskega sklopa Skupnosti in Odnosi, kjer smo prepoznali vključenost državljanstva, varovanja okolja in etike. V okviru medpredmetnega povezovanja pri tematskem sklopu Okoljska vzgoja pa lahko potegnemo vzporednice z varstvom okolja pri vseh treh predmetih (slovenščina, likovna umetnost in šport).

V nadaljevanju avtorji učnega načrta zapišejo medpredmetno povezovanje učnega predmeta spoznavanje okolja s t. i. temami oziroma z vsebinami in s cilji za TR, ki so: državljanska kultura, IKT, knjižnično informacijsko znanje, okoljska vzgoja, vzgoja za zdravje, poklicna orientacija, vzgoja potrošnika, prometna vzgoja in druge aktualne vsebine.

Avtorji v tem poglavju tudi zapišejo: "VITR vključuje odnos med človekom in naravo ter odnose med ljudmi; vodi do razumevanja vsestranske zveze med naravnim, gospodarskim, družbenim in političnim sistemom ter do razumevanja soodvi-

snosti ljudi, ki živijo v različnih delih sveta, prav tako pa skuša tudi dejavno in tvorno reševati zdajšnja in prihodnja okoljska in družbena vprašanja človeka.” (str. 29) S tem prikažejo globalni vidik VITR in neločljiv preplet okoljskega, gospodarskega in socialnega področja VITR.

V okviru tega poglavja je eksplicitno zajeto tudi ključno področje TR etika, ki jo po mnenju avtorjev učenci razvijajo preko medpredmetnih povezav, ter spoštljiv odnos do kulturne raznovrstnosti.

Preverjanje in ocenjevanje znanja

Iz vsebine tega poglavja je razvidno, da je področje VITR v tem poglavju drugega pomena. Posredno je omenjena v okviru razvoja otrokovih stališč, tj. pozitivnega odnosa do narave, strpnosti do drugačnosti ipd.

4. Sklep

Rezultati analize vsebine strukturnih elementov posodobljenega učnega načrta za predmet spoznavanje okolja kažejo na osrednjo vključenost ključnih področij TR in s tem koncepta VITR. Avtorji so pri oblikovanju javno veljavnega učnega načrta pomembno upoštevali dokument *Smernice*.

Pojem VITR je eksplicitno izražen v poglavjih učnega načrta Opredelitev predmeta, Splošni cilji in Medpredmetne povezave, kar nakazuje na osrednje mesto tega koncepta v učnem načrtu. V okviru operativnih ciljev in vsebin je zajeta velika večina ključnih področij TR. Nekatera se eksplicitno uresničujejo le z enim operativnim ciljem (npr. enakopravnost spolov, zmanjšanje revščine), spet druge z večjim naborem operativnih ciljev iz posameznega ali več tematskih sklopov (zdravstvo, varstvo okolja, biotska in pokrajinska raznovrstnost). Med ključnimi področji, ki jih v okviru operativnih ciljev in vsebin nismo eksplicitno identificirali, sta demokracija in vladanje ter pravičnost. Slednji sta predstavljeni le v poglavju Splošni cilji. V učnem načrtu smo ugotavljali predvsem eksplicitno izraženo ključnih področij TR, in vendar se lahko veliko teh področij obravnava tudi posredno skladno z operativnimi cilji med poukom in je pogosto v odvisnosti od učiteljeve samoiniciativnosti.

Desetletje vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj se približuje h koncu, a to ne pomeni konec uvajanja vizije VITR v naš šolski sistem, temveč nadaljnje življenje v skladu s TR in delovanje v tej smeri tako na vladni kot individualni ravni ter usposabljanje učiteljev, da bodo kompetentni na tem področju. Namreč, naj je vizija VITR še tako jasno in celovito zastavljena v učnih načrtih predmetov, kot je spoznavanje okolja, ima pri posredovanju znanja, spretnosti in veščin še vedno ključno vlogo učitelj.

Katja Potočnik, Vlasta Hus, PhD

Elements of sustainable development in the curriculum of environmental studies subject

Education for sustainable development is a lifelong process which starts at an early age and continues into adulthood. The early years of education are especially significant because pre-school children and those in elementary education are spontaneous, not constricted by any pre-conceptions and very perceptive of their environment. Individual topics which belong under the umbrella of sustainable development are diverse and it is very important that sustainable development is presented to them as one single concept. (Uzelac, 2008; Kostović-Vranješ, 2009)

The implementation of the concept of education for sustainable development has in the last ten years become one of the priority tasks of member states' governments, including Slovenia, through the United Nations international programme "Decade of education for sustainable development" (2005–2014). An international document UNECE Strategy for Education for Sustainable Development was published for this purpose. Its goal was to provide general directives to member states of the European Commission for Europe (UNECE) to build the education for sustainable development into the formal education system and into non-formal and in-formal education. In 2007, the Ministry of Education and Sport of the Republic of Slovenia produced Directives for education for sustainable development from pre-school education to university education – a document, adapted to the Slovene environment. The Directives were in fact a plan of introducing education for sustainable environment into Slovene education on the level of the ministry in charge of education, on the level of public institutions, NGOs, local communities as well as in kindergartens and schools. One of the ministry's tasks was to implement the Directives by introducing the elements of sustainable development into curricular documents (e.g. curricula). (Smernice, 2007) At that time the valid primary school curricula in use by the teachers in the Republic of Slovenia were those from 2003.

As a consequence of the direct introduction of the new doctrine into the Slovene education system, gradual changes supporting sustainable development began to appear in the Slovene environment. An initial analysis of the Slovene curricula for primary and secondary school was required. Preliminary analyses of the curricula of selected primary school subjects, Environmental Science being one of these, found many key topics of the education for sustainable development among the general objectives of the primary school curricula but they were often not addressed in the operative goals. The authors noticed a general focus on environmental issues and a lack of socio-cultural and economic elements of sustainable development in primary school curricula. In the Environmental Science curriculum the authors noticed the sustainable development topics were dealt with from the point of view of natural sciences (understanding of the environment, respect towards the environment and environmental protection) as well as

from the point of view of social sciences (cultural diversity, gender equality, peace and safety for humans, sustainable consumption and health promotion). (Breiting, 2008; Erčulj, Sedmak, Trnavčević and Kuzmanić, 2008; Gobbo, 2011)

In 2011, a fresh wind appeared in Slovene education in the form of revised primary school curricula. A general over-view of the revised curriculum for Environmental Science from 2011 showed a rise in educational contents for sustainable development: more inter-connections between humans, nature and environmental protection and greater focus on cultural view-points and on a wider perspective in terms of thinking about the future. (Gobbo, 2011)

Based on these results we implemented a detailed analysis of the valid curriculum for Environmental Science for primary schools. We were interested as to how and to what extent the sustainable development concept had infiltrated the cognitive contents of the revised curriculum. The research was based on a descriptive and causal non-experimental method of empirical educational research. We used the method of document analysis. We analysed the contents of the document *Primary School Programme, Environmental Science, Curriculum (2011)* based on the key areas of sustainable development defined in the Directives for education for sustainable development from pre-school education to university education (Ministry of Education and Sport of the Republic of Slovenia, 2007). We examined which areas, to what extent and how they were included in the individual chapters of the curriculum. We focused on the chapter *Operative Goals and Contents of the first educational period*, because the operative goals are those which are implemented in practice. We divided the key areas or topics of sustainable development into three groups of elements all belonging under the umbrella concept of sustainable development:

- *Socio-cultural elements: human rights, safety and peace, gender equality, cultural diversity, health services, democracy and governance, citizenship, ethics and equity.*
- *Environmental elements: rural and urban development, environmental protection, natural resources management and biotic and landscape diversity.*
- *Economic elements: poverty reduction, common accountability, accountability in local and international contexts, economy and production and consumption patterns.*

The results of the contents analysis of the structural elements of the revised Environmental Science curriculum show that the key areas of sustainable development and the concept of education for sustainable development are indeed at its core. The authors of the valid curriculum have followed the Directives for education for sustainable development from pre-school education to university education. We analysed the explicit presence of the key areas of sustainable development, however, they can be implicitly included in the classroom, targeting the operative goals, which often depends on the teacher's self-initiative.

The term education for sustainable development is explicitly presented in the following chapters of the curriculum: *Subject Definition, General Objectives and Cross Curricular Activities* which implies that this concept is at the very centre of the curriculum. In the *General Objectives* chapter the authors define the basic objective of

the subject Environmental Science – to build a base for constructive thinking about the different contents of sustainable development.

The Operative Goals chapter includes a large majority of the key areas of sustainable development. Some of them are explicitly addressed through only one operative goal (e.g. gender equality, poverty reduction) and others through a number of operative goals from one or more topic areas (health, environmental protection, biotic and landscape diversity). It is evident that the socio-cultural elements of sustainable development are reflected mainly in the topics belonging to social sciences, the environmental elements of sustainable development in those belonging to natural sciences and the economic elements in both. Key areas that have not been identified explicitly in terms of operative goals and contents are democracy and governance and equity. They are identified only in the General Objectives chapter. The contents analysis of the curriculum also detected an important role of the sustainable development concept in the Cross Curricular Activities chapter. The authors point out the importance of connecting the subject to sustainable development. They also stress the fundamental mission of the education for sustainable development. According to their assessment this includes the relationship between humans and nature and relationships between people, it leads to an understanding of a mutual interconnectedness between the natural, economic, social and political systems and to an understanding of the mutual interdependence between people who live in different parts of the world. Also, the education for sustainable development actively and constructively contributes to finding solutions for current and future environmental and social issues of humankind. (Kolar; Krnel and Velkavrh, 2011: 29)

Education for sustainable development is at the core of the revised Environmental Science curriculum. Many key areas of sustainable development are addressed in the operative goals and contents as well as in the knowledge standards. The concept of education for sustainable development provides teachers with a solid support in promoting sustainable development. However, even with the adequate curriculum which allows teachers a lot of autonomy, the degree to which the concept of sustainability is being built into Slovene's environment, its appropriateness and success depend to a large extent on the teachers themselves, their competences and their view of the world.

LITERATURA

1. Agenda 21 (1992). Pridobljeno dne 19.06.2014 s svetovnega spleta: <http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>.
2. Breiting, S., Mayer, M., Mogensen, F., Marentič Požarnik, B., Komljanc, N. (2008). Kriteriji kakovosti za šole, ki vzgajajo in izobražujejo za TR. Pridobljeno dne 15.06.2014 s svetovnega spleta: http://www.zrss.si/pdf/191213112829_natalija_komljanc_kvalitativni_kriteriji_za_sole_.pdf.
3. Erčulj, J., Sedmak, S., Trnavčević, A., Kuzmanič, T. (2008). Vključevanje elementov trajnostne potrošnje in TR v šolski kurikulum. Zaključno poročilo o rezultatih opravljenega raziskovalnega dela na projektu v okviru CRP Konkurenčnost Slovenije 2006–2013. Pridobljeno dne 21.06.2014 s svetovnega spleta: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/crp/2008/crp_V5_0240_porocilo.pdf.

4. Flogaiti, E., Liarakaou, G. (2008). Kompetence in vrednote v vzgoji in izobraževanju za trajnostni razvoj. *Trajnostni razvoj v šoli in vrtcu*, 2, št. 1, str. 39–44.
5. Gobbo, Ž. (2011). *Izobraževanje za trajnostni razvoj*. Slovenija. Poročilo raziskave. Ljubljana: Fokus, društvo za sonaraven razvoj. Pridobljeno dne 25.09.2014 s svetovnega spleta: <http://www.tuditi.si/data/useruploads/files/1353517026.pdf>.
6. Kim, A. (2004). *Narava – družba – ekološka zavest*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
7. Kostović-Vranješ, V. (2009). Vzgoja in izobraževanje za okolje v zgodnjem otroštvu – podloga za trajnostni razvoj. V: Duh, M. (ur.). *Edukacija za trajnostni razvoj*. Maribor: Pedagoška fakulteta; Rakičan: RIS dvorec, str. 17–29.
8. Kostović-Vranješ, V., Bijelić, I. (2012). Projekti študentov v izobraževanju za trajnostni razvoj na začetku izobraževanja. V: Duh, M. (ur.). *Ekološka in etična zavest skozi edukacijski odnos do narave in družbe*. Maribor: Pedagoška fakulteta; Rakičan: RIS dvorec, str. 86–98.
9. Kolar, M., Krnel, D., Velkavrh, A. (2011). Učni načrt. Program osnovna šola. Spoznavanje okolja. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno dne 01.09.2012 s svetovnega spleta: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_spoznavanje_okolja_pop.pdf.
10. Naji, M. (2005). Desetletje izobraževanja za trajnostni razvoj – DITR. *Okoljska vzgoja v šoli*, 7, št. 2, str. 91–94.
11. Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do univerzitetnega izobraževanja. (2007). Pridobljeno dne 21.06.2014 s svetovnega spleta: http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_razvoj_izobrazevanja/vzgoja_in_izobrazevanje_za_trajnostni_razvoj/.
12. Šverc, A., Rustja, E. (2007). Trajnostni razvoj ter vzgoja in izobraževanje. *Trajnostni razvoj v šoli in vrtcu*, 1, št. 1–2, str. 19–22.
13. Tatković, N. (2010). Trajnostni razvoj v kontekstu izobraževanja. V: Duh, M. (ur.). *Okolje kot edukacijska vrednota*. Maribor: Pedagoška fakulteta; Rakičan: RIS dvorec, str. 155–168.
14. Uzelac, V. (2008). Teoretsko-praktični okvir cjeloživotnog učenja za održivi razvoj. V: Uzelac, V. in Vujičić, L. (ur.). *Cjeloživotno učenje za održivi razvoj*. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta, str. 1–25.
15. Varga, A., Juhász Nagy, A. (2006). Trajnostni razvoj šol. *Okoljska vzgoja v šoli*, 8, št. 1, str. 16–17.
16. UN Decade for Education for Sustainable Development 2005–2014. International Implementation Scheme. Draft. (2005). Pridobljeno dne 20.09.2014 s svetovnega spleta: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001399/139937e.pdf>.
17. UNECE Strategy for Education for Sustainable development. (2005). Pridobljeno dne 25.09.2014 s svetovnega spleta: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2005/cep/ac.13/cep.ac.13.2005.3.rev.1.e.pdf>.

Katja Potočnik (1985), profesorica razrednega pouka na osnovni šoli Voličina.
Naslov: Trate 34 b, 2213 Zgornja Velka, Slovenija; Telefon: (+386) 031 273 579
E-mail: potochnik.katja@gmail.com

Dr. Vlasta Hus (1960), izredna profesorica za didaktiko spoznavanja okolja in družboslovja na Pedagoški fakulteti v Mariboru.
Naslov: Pod vinogradi 33, 2351 Kamnica, Slovenija; Telefon: (+386) 02 623 19 00
E-mail: vlasta.hus@um.si